

SINERGETIK YONDASHUV ASOSIDA TALABALARDA LIDERLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Boyqobilova N.U.

*Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Boshlang'ich ta'lim kafedrasini o'qituvchisi*

Tayanch so'zlar: sinergetik g'oyalar, sinergetik paradigma, sinergetik yondashuv, motivatorlik, liderlik, pedagogik sinergetika.

Ключевые слова: синергетические идеи, синергетическая парадигма, синергетический подход, мотиватор, лидерство, педагогическая синергетика.

Key words: synergetic ideas, synergetic paradigm, synergetic approach, motivator, leadership, pedagogical synergetics.

Sinergetik yondashuv ta'lim faoliyatida o'z-o'zini tarbiyalash, o'zini o'zi tashkil etish va o'zini o'zi boshqarish ustunligiga asoslanadi va o'z-o'zini ochib berish va takomillashtirish, o'z o'zini anglash maqsadida mavzuga ta'sirni rag'batlantirishdan iborat. Shunday qilib, "pedagogik sinergetika" pedagogik bilimlarning yangi yo'nalishi paydo bo'ldiki, bu ta'lim tizimlarini o'z-o'zini tashkil etish va rivojlantirish qonuniyatlari asoslanadi. Pedagogik sinergetika o'zini o'zi aniqlash va shaxsni rivojlantirish muammolarini rivojlanishiga ochiqlik, birgalikdagi ijod va o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirilganlik nuqtayi nazaridan yangicha yondashishga imkon beradi. G.M. Kojaspirova "sinergetika" tushunchasi "ta'lim" tushunchasiga juda yaqin (yunon tilidan tarjima qilinganda "birgalikdagi harakat", "hamkorlik" degan ma'noni anglatadi). Dunyoni sinergetik anglash insonni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega: sinergetik fikrlash usuli ochiqlik, dialogizm va muloqot bilan ajralib turadi. Sinergetika ota-onalarni virtual-pedagogik jarayonning sub'ekti sifatida inson hayotining eng murakkab ichki qonuniyatlarini o'rganishga yo'naltiradi.

Ta'lim jarayoni ham sinergetik tizim sifatida sinergetika metodologiyasining tadqiqot obyekti bo'la oladi. Buning uchun ta'lim jarayonini barcha

sinergetik prinsiplarni o'zida mujassam etgan tizim sifatida qayd etish lozim bo'ladi. Bundan shunday mulohazaga kelish mumkinki, sinergetik ta'lim ijtimoiy strukturaning har bir elementi bilan o'zaro aloqadorlikda, hamkorlikda, uyg'unlikda namoyon bo'ladi. Bu sinergetik ta'limning ochiqligida namoyon bo'ladi. Ilmiy bilish jarayonida turli metodlardan foydalaniladi. Umumiy darajasiga ko'ra, ular keng yoki tor ko'lamda qo'llaniladi. Har qanday fan o'z predmetini o'rganishda u yoki bu obyektning mohiyatidan kelib chiquvchi turli xususiy metodlardan foydalanadi.

Ta'lim-tarbiyaga sinergetik yondashuv, dars samaradorligini oshirish vositasi, fanlararo aloqalarning yangi sifat darajasiga ko'tarilgan shakli hisoblanadi. Oliy ta'limda sinergetik yondashuv hayotdagi turli xil hodisalarni bir qolipdan turib baholash emas, balki ularni o'zaro aloqadorlikda kompleks holda yondashishga yo'naltiradi. Masalan, integratsiyalashgan ta'limni yo'lga qo'yishda sof ilmiy bilimlar, adabiyot, musiqa, san'at yordamida har tomonlama mukammal ko'rsatib berish imkoni tug'iladi. Bu esa shaxsning emotsional va axloqiy rivojiga, unda ijodiy tafakkurning shakllanishiga yaxshi ta'sir ko'rsatadi.

Sinergetika bugungi kunda talaba-yoshlarning yangi dunyoqarashini shakllantirishning asosiy jihatlaridan biri sifatida qaralmoqda. Talaba-yoshlarning yangi tendentsiyalar asosida ishlashga bo'lgan qiziqishlari yana bir dolzarb vazifalardan biri sifatida kun tartibida turibdi. Ijodiy va prognostik fikrlash talaba-yoshlarga o'z-o'zini tashkil qilish tizimi sifatida ishlashga yordam beradi. Yangi o'ziga xos uslubni to'g'ri ishlab chiqish o'quv jarayoniga katta hissa qo'shadi. Ochiqlik, chiziqli bo'lmaganlik kabi sinergetik mexanizmlar, mulohazalar talaba-yoshlarni o'qitish va tarbiyalashning zamonaviy atamalarini yaratishda, ularni o'ziga xos tizim sifatida belgilashda yetakchi hisoblanadi. Sinergetika talaba-yoshlarni o'qitish va tarbiyalashning zamonaviy atamalarini yaratishda katta yordam berishi mumkin. Sinergetik yondashuv - bu rivojlanayotgan, tizimli tashkil etilgan tizimlarning ilmiy sohasi bo'lib, unga yosh mutaxassis kadrlarni kasbiy tayyorlash tizimini ham kiritish mumkin. Ushbu yondashuv ko'p o'lchovlilik, murakkablik va bilish jarayonlarining muqobilligi doirasida talabayoshlarning o'zini-o'zi tashkillashi uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Talaba-yoshlarning o'z-o'zini rivojlantirishda tasodifiylikning muhim rolini tan olish katta ahamiyatga ega. Shuni ta'kidlash kerakki, integral sinergetik tizimni tashkil etuvchi bir nechta murakkab tizim komponentlarini o'z ichiga olgan tizimlar aslida xilma-xillik, tasodifiylik, o'z-o'zidan va oldindan aytib bo'lmaydigan sharoitlarda amalga oshiriladi. Muammo shundaki, bo'lajak yosh mutaxassis amaliy va ilmiy faoliyatda doimiy

ravishda paydo bo'ladigan o'zgarishlarga tez munosabatda bo'lish qobiliyati va kasbiy harakatchanligiga ega bo'lishi kerak. Qichqacha aytganda, sinergetik yondashuv zamonaviy oliy ta'lim muassasasida talabala-yoshlarni tayyorlashni takomillashtirishning asosiy masalalaridan biridir. Sinergetik yondashuv orqali inson hayotining turli tomonlari o'rganiladi. Shunday qilib, masalan, sinergetik nuqtai nazardan, hujjatlarning ijtimoiy tabiati va roli ko'rib chiqiladi. Sinergetika paradigmasida ilmiy bilimlarning ayrim sohalarini tavsiflashga urinishlar qayd etilgan. O'zgarishlar sharoitida o'z-o'zini tashkil etuvchi ochiq kompleks tizim sifatida ta'lim jarayoni o'rganiladi, o'ta murakkab, o'z-o'zini rivojlantiruvchi tizim sifatida xorijiy tillarini o'qitish jarayoni ko'rib chiqiladi. Zamonaviy jadal rivojlanayotgan dunyoda ko'p maqsadli, global qarashga, jamiyatning murakkab muammolarini tahlil qilishga qodir, turli muammolarni hal qilishga tayyor shaxsni shakllantirishga katta talab mavjud.

Hozirgi dunyoda bo'layotgan o'zgarishlar shuni ko'rsatmoqdaki, hozirgi o'qitish tizimiga uni yanada rivojlantirish strategiyasini nazarda tutuvchi mutlaqo yangicha yondashuvga ehtiyoj sezmoqda. Sinergetik yondashuvda ta'limni insonparvarlashtirish barcha sohalarda o'sishning muhim qismidir. U global ekologik va ma'naviy muammolarni sinergetik usullar yordamida hal qilishga yordam beradi. Bu ekologik inqiroz tahdidini yengib o'tishning jamiyat va tabiat taraqqiyotining amalda yagona yo'lidir. Bunday sharoitda zamonaviy jamiyat sivilizatsiyaning doimiy rivojlanishining zarur sharti bo'lgan shaxsning rivojlanishi, uning madaniy ongini to'g'ri tanlashni belgilaydi. Oliy ta'lim tizimidagi sinergetik yondashuvga hozirgi kunda talabalarda yangicha fikrlash shakllanishining asosiy jihatlaridan biri sifatida qaralmoqda. O'quv jarayonida, talaba shaxsini tahlil qilishda, talabalarning ilg'or fikrlashi, talabani o'ziga xos tizim deb hisoblashga yordam beradi. Ushbu tizim professional bilimlarni o'z ichiga oladi, ta'lim olishda ko'proq muvaffaqiyatga erishish, dunyodagi yangi tendentsiyalarni tan olish muhimdir. Ijtimoiy qadriyatlar doirasida ta'limni modernizatsiyalash masalalari yangi ijodiy mazmun bilan to'ldirilmoqda. Bunday sharoitda talaba-yoshlarning kasbiy tayyorgarligi darajasi muhim albatta. Mavzuni yaxshi bilish va o'qitish usullarini egallash juda muhim. Talaba-yoshlarni individual o'qitish uchun yangicha zamonaviy yondashuvlarni ishlab chiqishga qodir bo'lgan, o'z-o'zini rivojlantiradigan tizim shakllanishi lozim.

Talaba-yoshlar ta'lim muassasasida o'tiladigan fanlarni mustaqil tanlashi, hattoki o'qituvchilar ham o'zlari belgilashi ijobiy yangilikdir. Professor-o'qituvchilarni o'qitishda sinergetik paradigmani qabul qilgan holda, yangi metodologiya katta zarurat ekanligini yodda tutishlari kerak. Zamonaviy rus

ilmiy pedagogik tadqiqotlarida (M.V. Boguslavskiy, A.N. Daxin, M.P. Karpenko, I.A. Kolesnikova, V.N. Pomogaybin va boshqalar) yangi oʻrta maktabga oʻzining yangi metodikasi bilan oʻtish muammosi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu zamonaviy rivojlangan jamiyat talablariga, uning asosiy muammolari va texnologiyalariga oqilona javob boʻladi. Hozirgi kunda talabalarning shaxsiy taʼlim traektoriyasi va unga mos keladigan murakkablik darajasida oʻqitilishi uchun shartsharoitlar yaratish katta talabga ega. Talaba hozirgi kunda oʻzining rivojlanayotgan hayotiy mantigʻi va tendentsiyalari bilan oʻzini-oʻzi qadrlaydigan individual shaxs hisoblanadi. U zamonaviy pedagogik jarayonning markazida boʻlib, uni yagona yaxlit shaxs sifatida koʻrish mumkin. Albatta, taʼlimga individual yondashish gʻoyasi yangilik emas. U hatto qadimgi davrlarda ham, taʼlim tarixi davomida ham keng qoʻllanilgan. Masalan, oʻrta asrlarda keng tarqalgan «jamoaviy taʼlim» muqobilini ilgari surdilar. Rossiyada individual taʼlim anʼanaviy shaklga aylandi. Bu rus xalqining mentalitetiga chuqur ildiz otgan. Bilim olishning oʻzi oʻzgarib boradi. Talaba ilmiy traektoriyani tanlashni boshidanoq bu talabalarga maʼlum boʻlmagan narsalar jadvali yuzaga keladi. Keyin talabalar oʻz kasbiy darajasini real baholashni hisobga olgan holda, vijdonan bilim olishga bel bogʻlaydilar. Oʻqitishning yangi sinergetik paradigmasi juda foydali hisoblanib, chunki u oʻzoʻzini tashkil etish va oʻz-oʻzini rivojlantirishni anglatadi. Shuning uchun ham mazkur yondashuvni oʻz-oʻzini rivojlantiruvchi tizimlar nazariyasi deb atash mumkin. Bu yerda talaba ham bir tizim hisoblanadi. Sinergetik yondashuv talabalarning yangi dunyoqarashini shakllantirishning asosiy jihatlaridan biri sifatida qaraladi. Sinergetik paradigma hozir hukmronlik qilayotgan chiziqli fikrlashni yengishga harakat qiladi. Baʼzi taniqli rus va xorijiy olimlarning fikriga koʻra, bunday fikrlash yetarlicha emas albatta. U chiziqli boʻlmagan murakkab haqiqatni buzishi mumkin. Yangi sinergetik paradigma plyuralistik tendentsiyalarga ega. Buni insoniy oʻlchov sifatida talqin qilish mumkin. Sinergetika oliy taʼlim uchun katta ahamiyatga ega, chunki u yangi paradigmaning paydo boʻlishi bilan bogʻliq. Sinergetika oliy taʼlim tizimining doimiy rivojlanishiga yordam beradigan shaxslararo muloqot maydonini qamrab oladi. Sinergetik bilish kommunikativ-faoliyat jarayoniga qaratilgan. Sinergetika kontseptual jihatdan ochiq tizimdir. U fanlararo oʻqituvchi va talabayoshlar muloqotini shakllantiradi. Sinergetik fikrlash pedagogik jarayonning rivojlanishi va uning natijalarini faollashtiradi. Bu muammoning ilmiy adabiyotlardagi tahlili shundan dalolat beradiki, sinergetik yondashuv taʼlim tizimini murakkab tizim sifatida koʻrib chiqadi va bu tizimni rivojlantirish uchun maʼlum tamoyillarni shakllantiradi.

Bu atamalar quyidagilar: Ochiqlik, Murakkablik, Nochiziqilik, Beqarorlik. Ta'lim jarayoniga sinergetik g'oyalarni tadbiq qilish samarali hisoblanadi. Ta'lim jarayonini modernizatsiya qilishning muhim talablaridan biri - bu ilmiy ta'lim makoning integratsiyalashuvi va madaniy qadriyatlarini o'zlashtirgan holda talabalarning o'zini-o'zi tashkil etishidir. Ekologik muammoni sinergetik tahlil qilish, tabiatga ekosentrik yondashuv va odamlarning sayyorani saqlab qolish istagi, tabiatning yo'q qilinishiga qarshi turishini anglatadi. Ushbu yangi ekologik fikrlash butun insoniyatning omon qolishiga yordam beradi. Sinergetik g'oyalar tabiatshunoslik va gumanitar fanlar bilan uyg'unlashganda yanada muvaffaqiyatli bo'ladi.

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkin, sinergetik yondashuv asosida talaba yoshlarni liderlikka tayyorlash yaxshi natija beradi. Qo'shimcha yordam sifatida darslarda o'qituvchilar ruhlantiruvchi nutqlar, videolar qo'shsa bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Turayev B.O. Olamning sinergetik fazo va vaqt manzarasi // Sinergetik paradigma: muammo va imkoniyatlar. Ilmiy-nazariy seminar materiallari.-T.: 2013;
2. Melikuziyevich, K. P., & Abdurashidovich, T. M. (2021). International peace as a universal value. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 1(02), 73-78.
3. Tajibaev, M. A., & Akhmedov, J. T. (2021). The young spiritual-moral of the global network effects on education. Scientific progress, 1(5).
4. Kulmatov, P. M., & Tajibayev, M. A. (2021). Interaction of moral, aesthetic and ecological education. Scientific progress, 2(1), 1149- 1154.
5. Azimova, S. Y., & Tojiboev, M. A. (2021). Improvement of spiritual and educational work it is our important task. Scientific progress, 2(5), 544-548.
6. Xolbekova, M. U., & Tajibayev, M. A. (2021). Spiritual courage is the greatest courage. Scientific progress, 2(5), 539-543.

РЕЗЮМЕ

Maqolada dastlab pedagogik sinergetika va uning ahamiyati haqida yoritilgan. Sinergetik yondashuv va sinergetik paradigmanning lider talabalarga qanday yordam berishi izohlangan. Maqolada tavsifiy metoddan foydalanilgan. Maqola oxirida xulosa berilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье впервые описывается педагогическая синергетика и ее значение. Объяснил, как синергетический подход и синергетическая парадигма могут помочь студенческим лидерам. В статье использован описательный метод. Заключение приведено в конце статьи.

SUMMARY

The article describes for the first time pedagogical synergetics and its significance. Explained how the synergistic approach and synergetic paradigm can help student leaders. The article uses a descriptive method. The conclusion is given at the end of the article.